

АНАЛІЗ ТА ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОЗБРОЄНИМИ МОЛОДІЖНИМИ ОРГАНІЗОВАНИМИ УГРУПУВАННЯМИ

Бабенко А. М.

У статті здійснено кримінологічний аналіз кримінальних правопорушень, які вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями. Представлено їх кількісно-якісні параметри у сучасних умовах. Виділено основні чинники, які впливають на їх кількісно-якісні зміни. Зазначено, що в умовах сучасних викликів війни в Україні надзвичайно гостро постає питання підтримання правопорядку в країні. На думку автора, зруйновані міста та села, знищена соціально-економічна інфраструктура, зруйновані будівлі та підприємства, тисячі загиблих, неконтрольований обіг зброї і т. д. призвели до небувалих негативних зрушень у соціально-економічних, політичних та демографічних процесах - до масової міграції, безробіття, збідніння та знедолення колосальної кількості українців. Усе це поставило мільйони людей в умови фізичного виживання. Масове переселення громадян із територій активних бойових дій призвело до аномальної концентрації великої кількості населення у відносно небезпечних регіонах України. Доведено, що така ситуація призвела до нових кримінологічних реалій, до появи нових форм та видів злочинної діяльності. Особливо небезпечними виявилися організовані форми озброєної злочинної діяльності, яка вчиняється переважно особами молодого віку.

На основі аналізу статистичних даних встановлено, що за останні 10 років кількість учинених молодими людьми злочинів в Україні у чотири рази перевищує збільшення частки молоді серед усього населення. Останнім часом молоддю вчиняється 30,5% злочинів, це практично кожен третій злочин. Переважна більшість із них містить ознаки озброєної, організованої злочинності.

Доведено, що серед великої кількості злочинів, які вчиняються у нинішній період, озброєними молодіжними організованими угрупованнями найчастіше вчиняються: злочини терористичного характеру, умисні убивства, тяжкі тілесні ушкодження, зґвалтування, розбої та грабежі, мародерство, формування організованих незаконних озброєних об'єднань тощо. Висока частка у структурі молодіжної злочин-

ності пов'язана з організованим незаконним обігом наркотиків та зброї тощо. Характерні особливості злочинності молодіжних угруповань - згуртованість, озброєність, невинуватість жорстокість та надмірна агресивність.

Установлено, що до основних чинників, які впливають на стан злочинності, що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями, відносяться: руйнування промислового комплексу; втрати чисельності місцевої поліції через низку факторів; зростання впливу правового нігілізму, що неминує виникає протягом збройного конфлікту; погіршення соціально-економічних показників і, як наслідок, зниження якості життя населення; збільшення рівня безробіття; зростання кількості людей (родин), що залишилися без засобів існування; поява певної кількості людей, що звикли до мародерства як засобу існування; поява невраховуваної кількості одиниць вогнепальної зброї у приватних руках.

Внесено пропозиції у чинну систему протидії злочинності, що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями.

Ключові слова: кримінальні правопорушення, зброя, молодіжні угруповання, організована злочинність, детермінація, профілактика, запобігання злочинам.

Babenko A. M. Analysis and prevention of criminal offences that is accomplished by the armed youth organized groupments

The analysis of criminology of criminal offences that is accomplished by the armed youth organized groupments is carried out in the article. They are presented in-quality parameters in modern terms. Basic factors that influence on their in-quality changes are distinguished. It is marked that in the conditions of modern calls of war in Ukraine extraordinarily sharply the question of maintenance of law and order appears in a country. In opinion of author, destroyed cities and villages, a socio economic infrastructure is destroyed; destroyed building and enterprises, thousands of lost, out-of-control turnover of weapon and m.д. resulted in unprecedented negative changes in socio-economic, political and demographic processes - to mass migration, unemployment, become

and depriving of one's share of huge amount of Ukrainians poorer all of it put millions of people in the terms of physical survival.

Mass migration over of citizens from territories of active battle actions was brought to the anomalous concentration of plenty of population in in relation to dangerous regions of Ukraine. It will be that such situation resulted in new realities of criminology, to appearance of new forms and types of criminal activity. The organized forms of the armed criminal activity that is accomplished mainly by the persons of young age appeared especially dangerous.

On the basis of analysis of statistical data, it is set that for 10 last the amount of perfect by the young people of crimes in Ukraine, in 4 times exceeds the increase of part youth among all population. Lately accomplished young people 30,5 or practically every third crime, Swingeing majority from that contains the signs of the organized crime armed.

It will be that among plenty of crimes that is accomplished in a present period by the armed youth organized groupments accomplished mostly : crimes of terrorist character, felonious homicides, heavy bodily harms, raping, robbery and robbery, marauding, forming of the organized illegal armed associations and others like that.

High part in the structure of youth criminality, related to the organized illegal turnover of drugs and weapon and others like that. Characteristic to the feature of criminality of youth groupments is her solidarity, armed, unjustified cruelty and excessive aggressiveness.

It is set that to the basic factors, that influence on the state of criminality that is accomplished by the armed youth organized groupments belong, destruction of industrial complex; losses of quantity of local police are through the row of factors; increase of influence of legal nihilizm that unavoidable arises up during the armed conflict; worsening of socio economic indexes and, as a result, decline of quality of life of population; increase of unemployment rate; increase of amount of people (families) that remained without facilities of existence; appearance the determined amount of people that got used to marauding, as to the means of existence; appearance of not to take into account amount of units of shooting iron is in private hands. Made suggestions in the operating system of counteraction to criminality that is accomplished by the armed youth organized groupments.

Key words: criminal offences, weapon, youth groupments, organized crime, детермінація, prophylaxis, prevention of crimes.

В умовах сучасних викликів війни в Україні надзвичайно гостро постає питання підтримання правопорядку в країні. Зруйновані міста та села, знищена соціально-економічна інфраструктура; зруйновані будівлі та підприємства, тисячі заги-

блих, неконтрольований обіг зброї і т. д. - усе це призвело до небувалих негативних зрушень у соціально-економічних, політичних та демографічних процесах. Масова міграція, безробіття, збідніння та знедолення колосальної кількості українців поставили мільйони людей в умови фізичного виживання. Масове переселення громадян із територій активних бойових дій призвело до аномальної концентрації великої кількості населення у відносно небезпечних регіонах України. Така ситуація призвела до нових кримінологічних реалій, до появи нових форм та видів злочинної діяльності. Особливо небезпечними виявилися організовані форми озброєної злочинної діяльності, яка вчиняється переважно особами молодого віку.

З урахуванням наведеного у сучасних умовах надзвичайно гострими стали питання аналізу та запобігання кримінальним правопорушеннями, які вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями. Саме вказана проблема покладена в основу **головної мети** нашого наукового дослідження.

Тема аналізу та запобігання кримінальним правопорушенням, які вчинені озброєними молодіжними організованими угрупованнями, не є новою у сучасній науці. Цій тематиці в різні періоди неодноразово приділяли увагу такі відомі вчені, як: В.С. Батиргареева, А.Б. Блага, В.І. Борисов, Р.С. Веприцький, В.В. Голіна, Б.М. Головкін, М.В. Карчевський, М.Г. Колодяжний, С.О. Кузниченко, О.Г. Кулик, О.М. Литвинов, В.О. Меркулова, Є.С. Назимко, Н.А. Орловська, М.О. Семенишин, О.С. Шеремет, Н.С. Юзікова та ін.

Аналіз кримінально-правової статистики, чисельних повідомлень у засобах масової інформації та вивчення історичних джерел дають змогу зробити висновок, що невід'ємними супутниками війни є зростання злочинності (у тому числі озброєної, корисливої, насильницької та інших її різновидів). Значний сегмент такої злочинності вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями.

У науковій літературі відсутнє однозначне визначення поняття молодіжної злочинності. Традиційно молодіжною злочинністю вважається вчинення кримінальних правопорушень особами у молодому віці. За віковими даними протягом 2016-2020 рр. структура вчинених злочинів розподіляється так: у віці 18-30 років у середньому вчиняють злочини 30,5%; від 30 до 40 років - 28,9%; на третьому місці знаходиться категорія осіб від 40 до 54 років - 22,1%; на четвертому місці -

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

55-59 років (3,7%) і на останньому місці - особи понад 60 років - 2,9% [1, с. 118-119].

За даними наукових досліджень, молоддю прийнято вважати осіб у віці від 18 до 30 років. За останні 10 років кількість учинених молодими людьми злочинів в Україні у чотири рази перевищує збільшення частки молоді серед усього населення [2, с. 3]. Із вищенаведених даних, останнім часом молоддю вчиняється 30,5% злочинів, це практично кожен третій злочин [1, с. 118].

Серед великої кількості злочинів, які вчиняються у нинішній період озброєними молодіжними організованими угрупованнями, можна виділити такі: вчинення злочинів терористичного характеру, умисних убивств, тяжких тілесних ушкоджень, зґвалтувань, розбоїв та грабежів, мародерства, формування організованих незаконних озброєних об'єднань, учинення злочинів особами, які раніше вчиняли злочини. Висока частка у структурі молодіжної злочинності пов'язана з організованим незаконним обігом наркотиків та зброї тощо [3].

Велика кількість неконтрольованої зброї, чисельні зламані долі, нові парадигми соціально-економічного життя внесли істотні зміни у кількісні та якісні параметри сучасної злочинності, у тому числі й які вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями. Характерні особливості злочинності молодіжних угруповань - згуртованість, озброєність, невинуватості жорстокість та надмірна агресивність.

Характерною ознакою злочинності молоді є те, що вона набуває все більш організованого, групового характеру. Активно відбувається процес підпорядкування молодіжних груп організованій злочинності. Розширюється соціальна база для їх поповнення за рахунок молодих безробітних, підлітків, які займаються дрібним бізнесом, неповнолітніх, що звільнилися з місць позбавлення волі, юнаків, які демобілізуються з армії та не знайшли роботи, молоді з малозабезпечених сімей [2, с. 4]. За результатами кримінологічних досліджень встановлено, що за кількістю учасників організовані озброєні молодіжні угруповання найчастіше складаються з 2-3 осіб (40,8%); 6-7 осіб зафіксовано у майже третині випадків (28,6%); з 4-5 осіб зафіксовано у кожному п'ятому випадку (20,2%); 8-10 осіб фіксується у кожному десятому виявленому випадку (10,4%). Зафіксовані випадки, як правило, мають усі ознаки організованої злочинної діяльності: навмисно створюються для систематичного вчинення насильницьких злочинів, характеризуються ієрархічною побудовою,

мають власного лідера (або декількох лідерів), ретельно планують свої злочинні дії та способи уникнення від покарання, вчинення злочинів є постійним джерелом їх існування. Характерним виявився той факт, що більше половини (54%) зі складу злочинного угруповання раніше були засуджені за корисливі або корисливо-насильницькі злочини [4, с. 283].

Більше того, вивчення міжнародного досвіду вказує на те, що період активних бойових дій та післявоєнний період характеризуються великими втратами серед населення, військових, працівників поліції та інших органів правопорядку, загостренням соціально-економічного рівня життя населення та високою мілітаризацією суспільства. Як наслідок, у середньостроковій перспективі це збільшує вірогідність протистояння соціальних систем і збільшення інтенсивності вирішення нагальних проблем неправомірними засобами [5; 6; 9; 10].

За останні 100 років у світі відбулося близько 200 військових переворотів унаслідок бойових дій, зумовлених втратою контролю державами над правопорядком та криміногенною обстановкою у країнах. В умовах воєнного стану зменшення кількості працівників поліції (та інших правоохоронців) і погіршення якості їх професійної підготовки неминуче призводять до зниження рівня контролю за правопорядком у країні. Це підсилює ризики радикалізації населення й активізації на цьому ґрунті злочинних елементів із подальшим їх об'єднанням у великі групи зі спільними політичними цілями з подальшим прагненням до зміни правлячих режимів. Наведене свідчить про подальші негативні прогнози щодо озброєної злочинності, що вчиняється молодіжними організованими угрупованнями.

Аналіз інформаційно-аналітичних джерел указує, що у країнах, де відбулися військові дії (Афганістан, Ліберія, Ірак, Нігерія і т. д.) у військовий та поствійськовий періоди спостерігалось багаторазове збільшення рівня практично всіх видів злочинності, у тому числі молодіжної. Наприклад, унаслідок зниження поліцією контролю за правопорядком після громадянської війни у Чилі владу захопила військова хунта (1973-1990 рр.); у Греції відбувся державний переворот «чорних полковників» (1967-1974 рр.); у 1980 р. відбувся збройний переворот у Ліберії; у 2013 р. відбувся військовий переворот у Єгипті. У таких країнах Африки, як Нігерія та Південно-Африканська Республіка (де бойові дії з різною інтенсивністю відбувалися впродовж 1980-2015 рр.), і сьогодні вчиня-

ється майже половина вбивств, розбоїв, грабежів, мародерства та зґвалтувань, учинених на континенті [5; 6; 9; 10].

Загострення криміногенної обстановки у військовий і повоєнний часи неодноразово фіксувалося й у вітчизняній історії. Так, у період війни 1941-1945 рр. фіксувалося істотне збільшення кримінальних правопорушень в Україні порівняно з довоєнним періодом.

Пригадаємо, що під час Другої світової війни, за різними оцінками, загинуло близько 14 млн українців, серед яких велика чисельність осіб, які здійснювали правоохоронні функції. Фашистськими окупантами зруйновано понад 700 міст і 28 тис сіл, перетворено на руїни 200 тис промислово-виробничих споруд, 40% житлових будинків, унаслідок чого без житла залишилося близько 10 млн осіб [5; 6; 9; 10]. Указані події призвели до низки наслідків, пов'язаних з утратою великої частки населення засобів до існування. Загибель населення, особливо чоловіків, призвела до безпритульності і спалаху дитячої та підліткової злочинності. У перше п'ятиріччя після війни Україна зіштовхнулася з тотальним дефіцитом осіб із досвідом роботи у правоохоронних органах. Система відомчої підготовки була фактично зруйнованою. Це заклало фундамент для відтворення злочинності на подальші десятиріччя. Наявність великої кількості зброї на тлі повернення з фронтів значної кількості чоловіків із бойовим досвідом і осіб, не задіяних у суспільно-корисній праці, призвела до спалаху рецидивізму, бандитизму, вбивств, зґвалтувань, крадіжок грабежів та розбоїв. Переважна більшість з описаних злочинів учинялася молодими та здоровими особами. За оцінками фахівців, у післявоєнні часи рівень злочинності порівняно з довоєнним періодом на окремих територіях збільшився від трьох до п'яти разів. Окрім соціально-економічних, психологічних та побутових проблем, основними проблемами загострення криміногенної ситуації в Україні після 1945 р. були саме недостатня кількість працівників правоохоронних органів та відсутність підготовлених кадрів унаслідок руйнування системи їх підготовки [7, с. 219-220].

Схожа ситуація простежувалася й у сучасній Україні протягом 2014-2018 рр., коли військовій дії призвели до військової і криміногенної дестабілізації в Україні. У вказаний період кількість злочинів в Україні порівняно з довоєнним періодом зросла майже вдвічі (з 384 424 до 565 182). Якщо до 2014 р. в нашій країні вчинялося не більше 1-2 терористичних актів на рік, то почи-

наючи з 2015 р. їх фіксувалося щорічно більше на 1000 випадків. Інтенсивність убивств у цей же період зросла практично у два рази (із 7 до 16 на 100 тис населення) [3]. Стабілізацію криміногенної обстановки у період із 2019 по 2021 р. (зменшення кількості кримінальних правопорушень до 321 443 порівняно з 2014-2018 рр.) переважно досягнуто завдяки поліпшенню соціально-економічних показників у державі, низці реформ у правоохоронній сфері та якісно новим підходам до підготовки висококваліфікованих кадрів упродовж 2015-2021 рр. Це також указує на подальші невтішні прогнози щодо озброєної злочинності, що вчиняється молодіжними організованими угрупованнями. Кримінально налаштована частина молоді як найбільш активна частина суспільства може виявитися каталізатором подальших негативних змін в українському суспільстві.

Аналіз сучасної криміногенної обстановки в Україні дає змогу виділити чисельні чинники, які впливають на стан злочинності, у тому числі і на кримінальні правопорушення, які вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями:

1. Руйнування промислового комплексу.
2. Втрати чисельності місцевої поліції через низку чинників.
3. Зростання впливу правового нігілізму, що неминуче виникає протягом збройного конфлікту.
4. Погіршення соціально-економічних показників і, як наслідок, зниження якості життя населення.
5. Збільшення рівня безробіття.
6. Зростання кількості людей (родин), що залишилися без засобів існування.
7. Поява певної кількості людей, що звикли до мародерства як засобу існування.
8. Поява невраховуваної кількості одиниць вогнепальної зброї у приватних руках.

В умовах воєнного стану зменшення кількості працівників поліції (та інших правозахисників) та погіршення якості їх професійної підготовки неминуче можуть призвести до зниження рівня контролю за правопорядком у країні. Це підсилює ризики радикалізації молодшої частини населення й активізації на цьому ґрунті злочинних елементів із подальшим їх об'єднанням у великі групи зі спільними політичними цілями і прагненням до подальших негативних змін.

Вивченням спеціалізованої літератури встановлено, що у зарубіжних країнах на відміну від нашої країни щорічно виділяються багатомільйонні фінансові ресурси на підготовку поліції та

Протидія злочинності: проблеми практики та науково-методичне забезпечення

на її матеріально технічне оснащення. Стабільність правопорядку у європейських країнах досягається завдяки сучасному моніторингу та аналізу змін у стані злочинності; завдяки налагодженню співпраці з місцевим населенням; упровадженню у правоохоронну діяльність новітніх наукових розробок, використанню найкращих зарубіжних практик у протидії злочинності.

Ґрунтуючись на фундаментальних працях вітчизняних та зарубіжних учених, із метою покращення системи протидії можна запропонувати низку заходів щодо вдосконалення системи запобігання кримінальним правопорушенням, які вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями. Передусім це заходи організаційно-технічного характеру. Тут уважаємо за необхідне побудувати сучасну систему інформаційно-аналітичного забезпечення із застосуванням можливостей кримінального аналізу.

Потребує впровадження в практичну діяльність обласних ОВС таких новітніх технологій, як системи GPS-стеження, GPS-моніторинг, GPS-навігація. Сучасні технічні досягнення за допомогою цих систем дають можливість здійснювати високоточне позиціонування різного роду об'єктів на місцевості; встановлювати точне місцезнаходження транспорту, людей, співробітників; здійснювати моніторинг маршруту пересування та шкороності об'єктів; вибирати найбільш зручні напрями руху поліцейських патрулів та автотранспорту; забезпечувати контроль за їх місцем знаходження та пересуванням тощо [3, с. 397].

По-друге, необхідне вдосконалення кримінального законодавства, що містило би положення, які б надавали можливість більш суворого покарання для членів організованих злочинних угруповань в умовах воєнного стану; також потребує посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом зброї.

По-третє, потребують заходи профілактичного та попереджувального характеру, а саме посилення виявлення та притягнення до кримінальної відповідальності лідерів «злочинного світу», недопущення їх перебування в Україні. Великого значення набувають заходи з міжнародного співробітництва (обмін інформацією про членів ОЗГ), проведення сумісних операцій із затримання та знешкодження таких угруповань як в Україні, так і за її межами.

Висновки. Підсумовуючи результати власного дослідження, слід зазначити, що як основну концепцію системної діяльності зі спеціально-кримінологічного запобігання злочинності,

що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями, слід розглядати її комплексний, цільовий і стратегічний характер, спрямований на: 1) отримання об'єктивних даних про стан злочинності, що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями (її закономірності, специфіку територіального та структурного розподілу, динаміку, коефіцієнти, територіальну поширеність, особливості злочинної діяльності тощо); 2) виявлення детермінативних чинників, які зумовлюють злочини, що вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями; 3) прогнозування, програмування та планування запобігання злочинам, що вчиняються озброєними молодіжними організованими угрупованнями; 4) удосконалення застосування кримінального, кримінально-процесуального та кримінально-виконавчого законодавства у сфері протидії злочинності, що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями; 5) створення сучасної системи загальносоціальних і спеціальних заходів протидії злочинності, що вчиняється озброєними молодіжними організованими угрупованнями, з урахуванням передового вітчизняного і зарубіжного досвіду на основі її сучасних закономірностей і специфіки детермінації. Важлива роль у запобігання цьому виду злочинності відводиться можливостям із використання високих технологій на основі досягнень сучасної науки і техніки.

Література

1. Вербенський М.Г., Кулик О.Г., Наумов І.В. Кримінальна ситуація в Україні: основні тенденції 20 рік : монографія / за заг.ред. М.Г. Вербенського. Вінниця : ТВОРИ, 2021. 144 с.
2. Колесник Л.А., Мороз Н.О., Зінчук І.С. Сучасні тенденції злочинності серед молоді: методична розробка. Новоград-Волинський : Новоград-Волинський медичний коледж, 2017. 26 с.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2021 р. *Офіс Генерального прокуратура України*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html>. (дата звернення: 15.02.2022).
4. Семенишин М.О. Концептуальні засади запобігання корисливо-насильницьким злочинам органами та підрозділами Національної поліції України (за матеріалами Операції Об'єднаних сил) : монографія. Київ : Дакор, 2020. 550 с.
5. Веприцький Р.С. Феноменологія злочинності в регіоні : монографія. Харків : Золота мілья, 2014. 324 с.

6. Бандурка О.М. Профілактика злочинності. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2017. № 1. С. 115-124.

7. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір : монографія. Одеса : ОДУВС, 2014. 416 с.

8. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень-грудень 2014-2021 рр. *Офіс Генерального прокурора України*. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/index.html> (дата звернення: 15.02.2022).

9. Бабенко А.М. Кримінологічна оцінка ризиків і загроз у контексті захисту критичної інфраструктури

в Україні (регіональний аспект). *Право і суспільство*. 2018. № 7. С. 25-34.

10. Бабенко А.М., Конопельський В.Я. Чекмарьова І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України : монографія. Харків : Право, 2019. 264 с.

Бабенко А. М.,
доктор юридичних наук, професор,
т. в. о. директора навчально-наукового
інституту права та кібербезпеки
Одеського державного університету
внутрішніх справ